

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ: ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

У статті охарактеризовано методологічні підходи, що застосовуються у формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах, які актуалізуються в ракурсі професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів на початку XXI століття. Методологічною основою формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів є: системний, синергетичний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, культурно-цивілізаційний. Інтеграція цих підходів сприяє оптимізації механізмів особистісного розвитку і професійної спрямованості майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери.

Ключові слова: соціальний педагог; професійна спрямованість; методологічні підходи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійна підготовка конкурентоздатних фахівців соціально-педагогічної сфери в Україні є одним із важливих завдань вищої школи. А це передбачає не лише якісну суто фахову підготовку студента, але й формування багатогранної, інтелектуально-багатої особистості, здатної до інновацій у соціально-педагогічній сфері. Відтак, принципово важливою стає сформованість професійної спрямованості особистості як інтегрованої особистісно-професійної якості. У ракурсі зазначеного загострюється проблема вибору науково-виважених конструктивних методологічних орієнтирів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методологічних підходів, що спроможні розширити наукове знання про процес формування професійної спрямованості майбутніх фахівців-педагогів на початку XXI століття.

Завданнями статті є конкретизація змістового наповнення найбільш конструктивних методологічних підходів щодо професійної підготовки та формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує значний інтерес науковців до методологічних основ як професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (О. Безпалько, Р. Вайнола, С. Виговська, О. Лапа, О. Карпенко, В. Поліщук, З. Фалинська та ін.), так і процесу формування їхньої професійної спрямованості (О. Васюк, О. Москалюк та ін.).

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Водночас аналіз наукового фонду, що склався у вищеокресленому сегменті професійної педагогіки, дає підстави стверджувати про таке: ще й досі науковці по-різному трактують навіть поняття «професійна

спрямованість» соціального педагога. Це спонукало нас до осмислення його в якості контексту певного методологічного підходу, що розглядається.

Виклад основного матеріалу. Переважно всі дослідники, які переймаються проблемами фахової соціально-педагогічної підготовки, вказують на важливість застосування *системного підходу*. У межах цього підходу розкриваються системоутворюючі елементи, які вступають у специфічні навчально-професійні відносини відповідно до цілей професійної освіти конкретного фахівця. Практика підготовки фахівців засвідчує, що зміни у системі професійної підготовки, її перебудова відбуваються відповідно до того, на які конкретні елементи цієї системи здійснюється вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

С. Харченко, розглядаючи процес професійної підготовки соціальних педагогів з позиції системного підходу до педагогічних явищ, до важливих ознак педагогічної системи відносить: наявність системної якості, компонентів структури, мети і функцій. На думку науковця, структурно система підготовки майбутніх соціальних педагогів має включати такі компоненти: навчальна мета, зміст освіти, організаційні форми та методи навчання [9]. У цьому ракурсі недооціненим, на наш погляд, є той факт, що система професійної підготовки фахівця соціально-педагогічної сфери ще й постійно розвивається, вона здатна функціонувати як з боку статичних (структурних) характеристик, так і з боку динамічних (процесуальних). На переконання Л. Ядвіршич [10], час від часу переважає то один, то інший стан, що безпосередньо залежить від зовнішніх впливів соціуму, зв'язку з іншими системами, способів суб'єкт-об'єктної взаємодії, цілей і змісту освіти тощо.

Сучасна соціальна педагогіка переконливо доводить, що система професійної підготовки соціальних педагогів має зв'язки із системою формування професійної спрямованості. Як небезпідставно стверджує

О. Васюк, головною ідеєю формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів відповідно до системного підходу є ідея про те, що професійна спрямованість на соціально-педагогічну діяльність розглядається не лише як процес, але й як педагогічна система, яка його породжує. Це твердження підкреслює важливість розуміння професійної спрямованості майбутніх фахівців як цілісного системного навчально-розвивального процесу, специфічними складовими варто розцінювати: цілі виховання, зміст виховання, процеси навчання та виховання, діяльність суб'єктів педагогічного процесу викладача, організаційні форми навчально-професійної діяльності. Отже, системний підхід дозволяє розглядати процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів як систему у взаємодії з іншими системами, внутрішніх елементів та зв'язків між ними, що дозволяє виявити системні властивості й якісні характеристики окремих елементів [2].

Дослідник О. Галус вважає, що *синергетичний підхід* доповнює системний, а разом ці підходи мають стати теоретичним і діяльним підґрунтям поширення інноваційних процесів в освіті, підвищення їхньої результативності та соціальної значущості. Синергетичний підхід дозволяє виділити низку умов, за дотримання яких уможливується самоорганізація освітніх систем, їхній цілеспрямований саморозвиток: відкритість системи, постійний притік інформації із соціуму; відносно колективно узгоджена поведінка суб'єктів освітнього процесу; перехід від нестійкого до стійкого стану; нелінійність, багатоваріантність розвитку.

До того ж, синергетичний підхід дає можливість судити про здатність соціального педагога до самоорганізації, активного творчого конструювання, власного світобачення і багатоаспектної соціальної діяльності. Окрім того, він дозволяє визнавати цілісну структуру якостей і професійних умінь соціально-педагогічного працівника, які змінюються, взаємодіють, посилюються чи нівелюються або усуваються у процесі діяльності [3], що є досить важливим у формуванні професійної спрямованості.

Важливою, нам видається, і думка В. Серікова, який переконує, що *особистісно-орієнтований підхід* може розглядатися як умова побудови особливого виду педагогічного процесу зі специфічними цілями, змістом, технологіями [7].

Подібної дослідницької позиції дотримується Н. Платонова, яка переконує, що особистісно-орієнтований підхід при підготовці фахівців соціально-педагогічної сфери дозволяє здійснити вибір кожним студентом власної «траєкторії» отримання професійної освіти; створити в усіх навчальних закладах таке освітнє середовище, що сприяє саме творчому розвитку кожного студента; застосовувати методи й технології навчання, які формуватимуть у студентів бачення майбутньої професійної діяльності; створити умови для адекватного оцінювання особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців; очевидно стає наявність доувзв'язаної профорієнтаційної підготовки молоді [6].

Отже, застосування у навчальному процесі особистісно-орієнтованого підходу дозволить створити необхідні і

достатні педагогічні умови для розвитку цілісної особистості майбутнього соціального педагога з розвиненими особистісними якостями та орієнтованого на майбутню професійну діяльність, що є принципово важливим у формуванні професійної спрямованості.

Компетентнісний підхід при формуванні професійної спрямованості соціальних педагогів дає змогу проектувати зміст їх підготовки на основі логіки майбутньої професійної діяльності. Оволодіння професійною компетентністю для соціального педагога свідчить про його готовність до виконання фахової соціально-педагогічної діяльності. Професійна компетентність соціального педагога інтегрує в собі «знання в дії» – соціально-педагогічний досвід, ставлення, професійні знання та уміння, а також відповідні особистісні якості соціального педагога.

Професійна компетентність соціального педагога є складним утворенням, що охоплює комплекс знань, умінь, властивостей і рис особистості, які забезпечують здатність фахівця знаходити раціональне розв'язання соціально-педагогічних проблем; якісно й безпомилково виконувати свої професійні функції як у звичній обстановці, так й в умовах нестандартних; успішно і швидко адаптуватися до нових умов праці [5].

Як стверджують деякі дослідники [1; 8], у сучасному суспільстві проблема виховання гуманності в студентів набула актуальності. На її розв'язання спрямована низка документів, у яких зазначено, що серед основних принципів соціальної політики держави є повага до загальнолюдських цінностей, прав людини і народів України, безпосередня участь молоді в соціальному та культурному житті, відповідальність держави за створення умов для самореалізації кожного. Отже, особливо гостро постає проблема орієнтації вищої освіти не лише на забезпечення майбутніх соціальних педагогів ґрунтовними фаховими знаннями, але й акцентування уваги на ціннісних та світоглядних аспектах професійної культури молодого фахівця. Тому застосування у процесі формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів *аксіологічного підходу* є переконливим.

Дійсно, саме цей підхід дозволяє досліджувати різні події й явища з точки зору закладених у них можливостей щодо задоволення актуальних потреб людей, розв'язувати завдання гуманізації суспільства і освіти. Для майбутніх соціальних педагогів, як фахівців гуманітарної сфери, важливим є існування гуманістичного середовища, що є духовно насиченою атмосферою, яка обумовлює світогляд, стиль мислення і поведінку його суб'єктів, включає ціннісну сферу особистості та стимулює потребу в залученні до загальнонаціональних та загальнолюдських духовних цінностей.

На формування професійної спрямованості безпосередньо впливає наявність сформованих особистісних й професійно-значущих якостей майбутнього соціального педагога, «наближення» їх діяльності до соціально-активної особистості. Саме цим викликана необхідність застосування *акмеологічного підходу* в навчально-виховному процесі вищої школи. Оскільки суспільство очікує від майбутніх фахівців, що вони будуть комунікабельними, креативними, самостійно

мислячими особистостями, які прагнуть до успіху й уміють творчо і самостійно вирішувати різні соціально-педагогічні проблеми клієнтів.

Варто враховувати і той факт, що акмеологія, як відомо, розглядає процеси саморегуляції в духовній, фізичній, професійній сферах людини на різних етапах її життя: під час вибору професії, набуття освіти, під час самостійної роботи, під час реалізації власної діяльності в зв'язку з переходом до нових видів діяльності, а ж до фінішу, тобто виходу з творчої діяльності. Не складно помітити, що акмеологічний підхід супроводжує всі етапи формування професійної спрямованості фахівця. Найважливішими акмеологічними чинниками є також прагнення до самореалізації, високі особистісні й професійні стандарти, високий рівень професійного сприйняття і мислення, престиж професіоналізму, а також усе суб'єктивне, що сприяє зростанню професіоналізму.

Методологічною основою формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів є *діяльнісний підхід*. Саме включення студента у різні види діяльності, що мають чітко сформульовані завдання, його активна позиція, сприяють успішній професійній самоідентифікації.

Діяльнісний розгляд процесу навчання зміщує акценти від гностичного підходу (парадигма «знань») до діяльнісного, який означає, що основною цінністю системи, у тому числі професійної підготовки, є зміст, функції тієї діяльності, яка засвоюється. Студент протягом професійного становлення має оволодіти «не лише декларативними знаннями («що»), але й процедурними («як») [4].

Окрім того, саме діяльнісний підхід дозволяє етапи засвоєння знань розглядати разом з етапами засвоєння діяльності. Це положення для формування професійної спрямованості є важливим, адже у структурі професійної спрямованості система професійних знань є одним із провідних компонентів. Знання з самого початку включаються у структуру дій. Якість знань визначається адекватністю їх діяльності, що використовується для засвоєння [2].

У дослідженні О. Карпенко [3] професійну підготовку майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти запропоновано здійснювати із застосуванням низки методологічних підходів:

– *культурно-цивілізаційного*, що визнає рівноцінність і взаємозамінність різних світових культур, соціокультурних систем. З позиції формування

професійної спрямованості саме соціальних педагогів, на нашу думку, цей підхід є важливим тому, що сприяє відтворенню етнокультурної самоідентифікації, звернення до традицій українського народу засобами освіти молоді;

– *соціокультурний*, за яким освітнє середовище розглядається як соціокультурний простір, що дозволяє формувати багатогранну особистість майбутнього фахівця;

– *професіограмний підхід* передбачає охоплення, окрім рольових характеристик соціально-педагогічного фахівця, і суб'єктні сторони його діяльності: професійні позиції, індивідуальні особливості діяльності тощо;

– *культурологічний підхід*, який змінює уявлення про домінуючі цінності освіти як винятково інформаційно-знанневих і пізнавальних, знімає вузьконаукову орієнтованість його змісту та принципів побудови навчального плану, розширює суто культурні основи змісту навчання і виховання, вводить критерії продуктивності й творчості в навчальну діяльність майбутнього соціального педагога;

– *соціально-педагогічний підхід* відкриває можливості системного аналізу процесу фахової підготовки особистості виключно з її цілісною соціальною мікросистемою; дозволяє самореалізуватися особистості, спрямованій на засвоєння соціокультурної реальності й створення соціальних цінностей у соціумі з метою підвищення його потенціалу на благо інших людей;

– *технологічний підхід*, який вимагає деяких змін у соціальній освіті. Це стосується, насамперед, врахування «соціальної ситуації розвитку», ціннісної переорієнтації, утвердження нових соціогенних потреб структури особистості, впливу соціальних катастроф тощо.

Висновки дослідження і перспективи подальшого розгляду. Отже, домінуючими методологічними підходами щодо поглиблення наукових уявлень про процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів є: системний, синергетичний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, культурно-цивілізаційний. Інтеграція цих підходів сприяє оптимізації механізмів особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери, дозволяє спрогнозувати результати навчально-виховного процесу, здійснити пошуки оптимальних шляхів забезпечення високого рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до здійснення фахових функцій, що і буде перспективою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васюк О. В. Методологічні підходи до професійної підготовки соціальних педагогів в системі вищої освіти України / О. В. Васюк, С. В. Виговська // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – К. : [б. в.], 2014. – Вип. № 199. – Ч. 1. – С. 60–68. – (Серія «Педагогіка. Психологія, Філософія»).
2. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів : [монографія] / О. В. Васюк. – К. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. – 336 с.
3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. Г. Карпенко ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 546 с.
4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспектив : [монографія] / за ред. І. А. Зязюна. – К., 2000. – 636 с.
5. Петрович В. С. Теоретичні засади розвитку професійної компетентності соціальних педагогів у процесі підвищення кваліфікації / В. С. Петрович // Наук. вісн. Волинськ. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – Серія «Педагогічні науки». – 2009. – № 20. – С. 42–47.

6. Платонова Н. М. Дидактика социального образования: особенности обучения социальной работе / Наталья Михайловна Платонова. – СПб. : СПбУ, 2001. – 168 с.
7. Сериков В. В. Образование и личность: Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.
8. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів : [монографія] / [В. Андрущенко]. – К. : Пед. думка, 2011. – 320 с.
9. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / Сергей Яковлевич Харченко. – Луганск : Альма-матер, 1999. – 138 с.
10. Ядвиршиц Л. А. Профессиональная подготовка учителя к социально-педагогической деятельности : дисс. ... д-ра. пед. наук : 13.00.08 / Л. А. Ядвиршиц. – Брянск, 2001. – 401 с.

Н. В. Кичук,
ИГУ, г. Измаил, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ: НЕКОТОРЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ

В статье охарактеризованы методологические подходы, применяемые при формировании профессиональной направленности будущих социальных педагогов в высших учебных заведениях, которые актуализируются в ракурсе профессиональной подготовки будущих специалистов-педагогов в начале XXI века. Методологическим основанием формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов являются: системный, синергетический, личностно ориентированный, компетентностный, аксиологический, акмеологический, деятельностный, культурно-цивилизационный. Интеграция этих подходов способствует оптимизации механизмов личностного развития и профессиональной направленности будущего специалиста социально-педагогической сферы.

Ключевые слова: социальный педагог; профессиональная направленность; методологические подходы.

N. V. Kichuk,
ISU, Izmail, Ukraine

FORMATION OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES: SOME METHODOLOGICAL GUIDELINES

The article describes methodological approaches used in the formation of professional orientation of future social pedagogues in universities, which are becoming an important part in the light of training of future professionals-pedagogues at the beginning of the XXI century. Methodological basis of the formation of professional orientation of future social workers comprises the following approaches: systemic, synergistic, personality-centered, competence-based, axiological, acmeological, activity-based, culture and civilization-based. Integration of these approaches helps to optimize the mechanisms of personal development and professional orientation of the future expert of social and educational spheres.

Keywords: social pedagogue; professional orientation; methodological approaches.

Рецензенти: *Сисоєва С. О.*, д. пед. н., професор;
Мещанінов О. П., д. пед. н., професор.